

تعارف و تبصرہ

45

مرتبہ: ڈاکٹر ابوسلمان شاہ جہان یوری صفحات ۱۳۸، قیمت ۵۴ روپے

علامہ اقبال اور مولانا محمد علی

علامہ اقبال اور مولانا محمد علی

نہایت علامہ اقبال اور مولانا محمد علی تارخ اسلامیان ہند کی دو عظیم شخصیتیں تھیں۔ دونوں ایک دوسرے کے نہایت قدرواں تھے اور دونوں میں سیاسی میدان میں ایک دوسرے سے شدید اختلاف، بلکہ دونوں ایک دوسرے کے حریف تھے۔ سوائے اس کے کہ دونوں ملت اسلامیہ کے درمند اور پی خواہ اور اپنے اپنے انداز سے دونوں مصروف خدمت ملی تھے، انداز فکر اور راستے دونوں کے الگ الگ تھے۔

دووں کے ۱۹۲۷ء میں علامہ اقبال پنجاب لٹریچر سوسائٹی کے رکن اور مولانا محمد علی ہمدانی کے ایڈیٹر تھے۔
دووں کے ذوق و شغلی جدا جدا اور ملت کا ورثہ مشترک تھا اقبال نے اپنی ایک دو تقریروں میں محمد علی ہمدانی
نے لگاتار پانچ معنوں علامہ اقبال کے خلاف لکھ ڈالے اور علامہ اقبال کی شاعری، ان کے فکر اور ان کی سیرت
کے بارے ایسے ٹوک لالہ بکیرے کر جو شاید آپ کو کہیں اور نہ لیں۔ علامہ اقبال کی تعریف بھی بہت ہوئی ہے
اور ان کی شاعری اور فن پر تنقید بھی بہت آئی ہیں لیکن مولانا محمد علی نے اقبال کے شاعرانہ فکر کی عظمت اور
سیاسی سیرت کی بستی کی جو تصویر کشی کی ہے۔ وہ مولانا محمد علی کے ان مضامین کے سوا آپ کو شاید کسی اور نہ ملے
میں ڈاکٹر ابوسلمان شاہجہان پوری کا ترتیب و تہذیب نے ان مضامین کو ایک مستقل کتاب کے سانچے
میں ڈھال دیا ہے اور ان کے مقدمے نے ان دونوں بزرگوں کے اختلاف و اشتراک کے پہلوؤں اور فکر و سیرت
کے خصائص و محضائل کو اور نمایاں اور دلچسپ بنا دیا ہے۔ ابوسلمان شاہجہان پوری نے راجن پور کے کمال علیچے
اور نیا گلوت کے کشمیری شاعر و پیرمہن زادے کے سیرت اور تاریخ و اسلامیان پاک کے وہند میں دونوں کے مقام کا جو
موازنہ کیا ہے، وہ بھی خوب ہے اور اسی میں انہوں نے اپنے ذوق اور پسند کا صاف اظہار کر دیا ہے۔

کتاب پاکستان کاغذی، مجموعی کتابت اور بلا شک کوئٹہ جیل میں شائع ہوئی ہے۔ لانا محمد صادق مغل۔
 اجارہ کے احکام فتاویٰ عالمگیری، ج ۳۵
 مشتمل و شائع، حضرت مولانا محمد صادق مغل۔
 اجارہ کے احکام فتاویٰ عالمگیری، ج ۳۵
 صفحہ ۱۸۸، ۱۸۹، ۱۹۰، ۱۹۱، ۱۹۲، ۱۹۳، ۱۹۴، ۱۹۵، ۱۹۶، ۱۹۷، ۱۹۸، ۱۹۹، ۲۰۰، ۲۰۱، ۲۰۲، ۲۰۳، ۲۰۴، ۲۰۵، ۲۰۶، ۲۰۷، ۲۰۸، ۲۰۹، ۲۱۰، ۲۱۱، ۲۱۲، ۲۱۳، ۲۱۴، ۲۱۵، ۲۱۶، ۲۱۷، ۲۱۸، ۲۱۹، ۲۲۰، ۲۲۱، ۲۲۲، ۲۲۳، ۲۲۴، ۲۲۵، ۲۲۶، ۲۲۷، ۲۲۸، ۲۲۹، ۲۳۰، ۲۳۱، ۲۳۲، ۲۳۳، ۲۳۴، ۲۳۵، ۲۳۶، ۲۳۷، ۲۳۸، ۲۳۹، ۲۴۰، ۲۴۱، ۲۴۲، ۲۴۳، ۲۴۴، ۲۴۵، ۲۴۶، ۲۴۷، ۲۴۸، ۲۴۹، ۲۵۰، ۲۵۱، ۲۵۲، ۲۵۳، ۲۵۴، ۲۵۵، ۲۵۶، ۲۵۷، ۲۵۸، ۲۵۹، ۲۶۰، ۲۶۱، ۲۶۲، ۲۶۳، ۲۶۴، ۲۶۵، ۲۶۶، ۲۶۷، ۲۶۸، ۲۶۹، ۲۷۰، ۲۷۱، ۲۷۲، ۲۷۳، ۲۷۴، ۲۷۵، ۲۷۶، ۲۷۷، ۲۷۸، ۲۷۹، ۲۸۰، ۲۸۱، ۲۸۲، ۲۸۳، ۲۸۴، ۲۸۵، ۲۸۶، ۲۸۷، ۲۸۸، ۲۸۹، ۲۹۰، ۲۹۱، ۲۹۲، ۲۹۳، ۲۹۴، ۲۹۵، ۲۹۶، ۲۹۷، ۲۹۸، ۲۹۹، ۳۰۰، ۳۰۱، ۳۰۲، ۳۰۳، ۳۰۴، ۳۰۵، ۳۰۶، ۳۰۷، ۳۰۸، ۳۰۹، ۳۱۰، ۳۱۱، ۳۱۲، ۳۱۳، ۳۱۴، ۳۱۵، ۳۱۶، ۳۱۷، ۳۱۸، ۳۱۹، ۳۲۰، ۳۲۱، ۳۲۲، ۳۲۳، ۳۲۴، ۳۲۵، ۳۲۶، ۳۲۷، ۳۲۸، ۳۲۹، ۳۳۰، ۳۳۱، ۳۳۲، ۳۳۳، ۳۳۴، ۳۳۵، ۳۳۶، ۳۳۷، ۳۳۸، ۳۳۹، ۳۴۰، ۳۴۱، ۳۴۲، ۳۴۳، ۳۴۴، ۳۴۵، ۳۴۶، ۳۴۷، ۳۴۸، ۳۴۹، ۳۵۰، ۳۵۱، ۳۵۲، ۳۵۳، ۳۵۴، ۳۵۵، ۳۵۶، ۳۵۷، ۳۵۸، ۳۵۹، ۳۶۰، ۳۶۱، ۳۶۲، ۳۶۳، ۳۶۴، ۳۶۵، ۳۶۶، ۳۶۷، ۳۶۸، ۳۶۹، ۳۷۰، ۳۷۱، ۳۷۲، ۳۷۳، ۳۷۴، ۳۷۵، ۳۷۶، ۳۷۷، ۳۷۸، ۳۷۹، ۳۸۰، ۳۸۱، ۳۸۲، ۳۸۳، ۳۸۴، ۳۸۵، ۳۸۶، ۳۸۷، ۳۸۸، ۳۸۹، ۳۹۰، ۳۹۱، ۳۹۲، ۳۹۳، ۳۹۴، ۳۹۵، ۳۹۶، ۳۹۷، ۳۹۸، ۳۹۹، ۴۰۰، ۴۰۱، ۴۰۲، ۴۰۳، ۴۰۴، ۴۰۵، ۴۰۶، ۴۰۷، ۴۰۸، ۴۰۹، ۴۱۰، ۴۱۱، ۴۱۲، ۴۱۳، ۴۱۴، ۴۱۵، ۴۱۶، ۴۱۷، ۴۱۸، ۴۱۹، ۴۲۰، ۴۲۱، ۴۲۲، ۴۲۳، ۴۲۴، ۴۲۵، ۴۲۶، ۴۲۷، ۴۲۸، ۴۲۹، ۴۳۰، ۴۳۱، ۴۳۲، ۴۳۳، ۴۳۴، ۴۳۵، ۴۳۶، ۴۳۷، ۴۳۸، ۴۳۹، ۴۴۰، ۴۴۱، ۴۴۲، ۴۴۳، ۴۴۴، ۴۴۵، ۴۴۶، ۴۴۷، ۴۴۸، ۴۴۹، ۴۵۰، ۴۵۱، ۴۵۲، ۴۵۳، ۴۵۴، ۴۵۵، ۴۵۶، ۴۵۷، ۴۵۸، ۴۵۹، ۴۶۰، ۴۶۱، ۴۶۲، ۴۶۳، ۴۶۴، ۴۶۵، ۴۶۶، ۴۶۷، ۴۶۸، ۴۶۹، ۴۷۰، ۴۷۱، ۴۷۲، ۴۷۳، ۴۷۴، ۴۷۵، ۴۷۶، ۴۷۷، ۴۷۸، ۴۷۹، ۴۸۰، ۴۸۱، ۴۸۲، ۴۸۳، ۴۸۴، ۴۸۵، ۴۸۶، ۴۸۷، ۴۸۸، ۴۸۹، ۴۹۰، ۴۹۱، ۴۹۲، ۴۹۳، ۴۹۴، ۴۹۵، ۴۹۶، ۴۹۷، ۴۹۸، ۴۹۹، ۵۰۰، ۵۰۱، ۵۰۲، ۵۰۳، ۵۰۴، ۵۰۵، ۵۰۶، ۵۰۷، ۵۰۸، ۵۰۹، ۵۱۰، ۵۱۱، ۵۱۲، ۵۱۳، ۵۱۴، ۵۱۵، ۵۱۶، ۵۱۷، ۵۱۸، ۵۱۹، ۵۲۰، ۵۲۱، ۵۲۲، ۵۲۳، ۵۲۴، ۵۲۵، ۵۲۶، ۵۲۷، ۵۲۸، ۵۲۹، ۵۳۰، ۵۳۱، ۵۳۲، ۵۳۳، ۵۳۴، ۵۳۵، ۵۳۶، ۵۳۷، ۵۳۸، ۵۳۹، ۵۴۰، ۵۴۱، ۵۴۲، ۵۴۳، ۵۴۴، ۵۴۵، ۵۴۶، ۵۴۷، ۵۴۸، ۵۴۹، ۵۵۰، ۵۵۱، ۵۵۲، ۵۵۳، ۵۵۴، ۵۵۵، ۵۵۶، ۵۵۷، ۵۵۸، ۵۵۹، ۵۶۰، ۵۶۱، ۵۶۲، ۵۶۳، ۵۶۴، ۵۶۵، ۵۶۶، ۵۶۷، ۵۶۸، ۵۶۹، ۵۷۰، ۵۷۱، ۵۷۲، ۵۷۳، ۵۷۴، ۵۷۵، ۵۷۶، ۵۷۷، ۵۷۸، ۵۷۹، ۵۸۰، ۵۸۱، ۵۸۲، ۵۸۳، ۵۸۴، ۵۸۵، ۵۸۶، ۵۸۷، ۵۸۸، ۵۸۹، ۵۹۰، ۵۹۱، ۵۹۲، ۵۹۳، ۵۹۴، ۵۹۵، ۵۹۶، ۵۹۷، ۵۹۸، ۵۹۹، ۶۰۰، ۶۰۱، ۶۰۲، ۶۰۳، ۶۰۴، ۶۰۵، ۶۰۶، ۶۰۷، ۶۰۸، ۶۰۹، ۶۱۰، ۶۱۱، ۶۱۲، ۶۱۳، ۶۱۴، ۶۱۵، ۶۱۶، ۶۱۷، ۶۱۸، ۶۱۹، ۶۲۰، ۶۲۱، ۶۲۲، ۶۲۳، ۶۲۴، ۶۲۵، ۶۲۶، ۶۲۷، ۶۲۸، ۶۲۹، ۶۳۰، ۶۳۱، ۶۳۲، ۶۳۳، ۶۳۴، ۶۳۵، ۶۳۶، ۶۳۷، ۶۳۸، ۶۳۹، ۶۴۰، ۶۴۱، ۶۴۲، ۶۴۳، ۶۴۴، ۶۴۵، ۶۴۶، ۶۴۷، ۶۴۸، ۶۴۹، ۶۵۰، ۶۵۱، ۶۵۲، ۶۵۳، ۶۵۴، ۶۵۵، ۶۵۶، ۶۵۷، ۶۵۸، ۶۵۹، ۶۶۰، ۶۶۱، ۶۶۲، ۶۶۳، ۶۶۴، ۶۶۵، ۶۶۶، ۶۶۷، ۶۶۸، ۶۶۹، ۶۷۰، ۶۷۱، ۶۷۲، ۶۷۳، ۶۷۴، ۶۷۵، ۶۷۶، ۶۷۷، ۶۷۸، ۶۷۹، ۶۸۰، ۶۸۱، ۶۸۲، ۶۸۳، ۶۸۴، ۶۸۵

نمبر ۱۲، گنہگار و معافان کا نظم مجلس تنظیم اشاعت فتاویٰ عالمگیریہ (میانہ موہڑوی) اعوان ٹاؤن، جمی آبادی
نمبر ۱۲، مگر جلالہ و راولپنڈی پولیس کوانٹریٹر تعلیم میں وہاں معاملات کے متعلق ہیں ایسی اعلیٰ ہدایات
ہیں جن کو اسلام میں جمالی خدمات کی مختصر تعلیمات ہیں وہاں معاملات کے متعلق ہیں ایسی اعلیٰ ہدایات
ہیں جن کی پیروی میں خالق کی رضا اور مخلوق کی بہبود کو استہد ہے۔ ان اپنی روزمرہ کے معاملات کے متعلق
ایک ملکت اب الامارہ ہے۔ یعنی ایسا عقد و معاہدہ جو کسی شے کے منافع کے عوض پر ہو چنانچہ اس میں اجرت
گرایہ اور مزدوری کے متعلق اسلامی احکام ہیں۔